

N. ist in geisteswissenschaftlichen Fächern wohl beschlagen, kennt sich dort gut aus und zitiert eine Menge Literatur aus den betreffenden Gebieten. Auch ist er ohne Zweifel ein geistreicher und sensibler Literaturwissenschaftler und — kritiker. Seine theoretische Konstruktion von der generativen Formel ist aber eigentlich ein Resultat wissenschaftlicher Kombinatorik; denn sie kommt zustande aus den Elementen der strukturalen Folkloristik von V. Propp, der strukturalen Anthropologie von Cl. Lévi-Strauss, der generativ-transformationellen Sprachtheorie Chomskys und der Sprachphilosophie der alten indischen Grammatiker mit einigen eingestreuten Passagen und Terminen aus Wittgensteins Philosophie, aus C. G. Jungs Lehre von den Archetypen und aus der Gestaltpsychologie. In diesem Konglomerat bleibt nicht viel übrig, was wirklich neu ist.

Die Ausstattung des Buches verdient jeden Lob, so auch der Druck — abgesehen von einigen kleineren Druckfehlern in griechischen Zitaten und bei der Anführung nicht-englischer Autoren.

Z. Dukat, Zagreb.

MATE KRIŽMAN, *Antička svjedočanstva o Istri*, Pula — Rijeka 1979.

U prvom kolu novopokrenute biblioteke „Istra kroz stoljeća“, kao njegova prva knjiga, pojavilo se ovo veoma zanimljivo djelo koje želim predstaviti stručnoj javnosti ovog časopisa.

Nekoliko je izdavača udruženo oko realizacije velikog projekta „Istra kroz stoljeća“: Čakavski sabor — Pula, Otokar Keršovani — Rijeka, Istarska naklada — Pula, i Edit — Rijeka. To je projekt koji — poput onog „Splitskog književnog kruga“ započetog tiskanjem prvog kola 1977. u izdanju Čakavskog sabora iz Splita — želi u nizu izdanja što sveobuhvatnije a pristupačnije prikazati civilizacijske i kulturne, u prvom redu literarne fenomene, koji su tijekom stoljeća na jednom geografski konzistentnom području stvarali određeni prepoznatljivi profil. U obrazloženju projekta „Istra kroz stoljeća“ koje čitamo u Katalogu projekta stoji želja „da se modernom i pristupačnom znanstvenom obradom, a i na privlačan način, sistematizira, predstavi i objasni cjelokupnost istarskog fenomena, i to uzimajući podjednako u obzir njegovu povijesnu empiriju, stvaralačku dimenziju i suvremena određenja“. Važno je istaknuti i sljedeći principiijelni stav sadržan u Obrazloženju: „U partijama projekta koje se odnose na sistematizaciju književne i misaone baštine, potpuno će se ravnopravno tretirati tekstovi pisani na latinskom, hrvatskom i talijanskom jeziku, a u principu latinski i talijanski tekstovi reproducirat će se u originalnoj verziji i u prijevodu“. Vrlo je važno istaknuti i dinamički shvaćen pojam Istre u kontekstu ovakvog projekta upravo kao „istarski povijesni krug“ pri čemu je za uvrštavanje u taj krug odlučujući stupanj „zajedničkih kulturno-povijesnih političkih prožimanja“, što je mutatis mutandis analogno koncepciji već spomenutog Splitskog književnog kruga. To ističem zbog toga što mislim da je sasvim dobro da se na takav način proučavaju u svojoj ukupnosti svi relevantni kulturni fenomeni koji su se dešavali ili se još uvijek dešavaju u određenom prostoru uvjetovanom dinamičkim djelovanjem jednog jačeg centra. Kada bismo mogli realizirati ne samo navedena dva projekta nego niz tako ili slično koncipiranih projekata diljem naše zemlje, onda bi tako dobiveni kulturni krugovi sasvim sigurno mnogo životnije i cjelovitije govorili, između ostalog, i o našoj literaturi i o njezinu udjelu u nacionalnim i internacionalnim okvirima.

Vjerujem da ove napomene na početku osvrta na knjigu Mate Križmana nisu bespredmetne, ne samo zbog toga što se njegova knjiga, eto, našla na počasnom, početnom, mjestu projekta nego upravo zbog toga što je građa koju je Križman izabrao, preveo i priredio više nego adekvatna da se na njoj iskušaju stavovi o projektu u cjelini.

Pretpostavljam da su vjerojatno neki praktični razlozi ponukali izdavača da promjeni koncepciju knjige „Antička svjedočanstva“, koja je bila obrazložena u Katalogu „Istra kroz stoljeća“. Naime, bilo je predviđeno da se u knjizi, osim izbora grčkih i latinskih tekstova starih pisaca koji spominju Istru, pojavi i izbor najzna-

čajnijih natpisa u kamenu iz vremena rimske vladavine, te latinska svjedočanstva o dolasku Slavena. Međutim, ovo napominjem ne zbog toga što bih smatrao neadekvatnim izdavanje sadržaja Križmanove knjige u posebnu publikaciju (ta, više je nego evidentno da ona to i svojim sadržajem, zaokruženošću autorove koncepcije i, napokon, i svojim volumenom od 376 stranica opravdava), već zbog toga što smatram nužnim naglasiti apsolutno potrebnim publiciranje i preostalih dvaju dijelova spomenutih svjedočanstava. Posebno, kada govorimo o antici, smatram apsolutno ravnopravnim svjedočanstvima ovim literarnim ona epigrafska, dapače, ona su sto posto vjerodostojna, jer informacije koje nam ona pružaju direktna su nam obavijest iz antike, bez nekih posrednih prepisivačkih putova, kao što je to slučaj kod literature.

Normalno je, međutim, da se Križman upravo prihvatio literature, jer je svojom filološkom i lingvističkom spremom sasvim kvalificiran da nam ta antička svjedočanstva o Istri valjano predstavi i protumači.

U predgovoru knjige Križman iznosi osnovne postavke kojih se držao u radu, cilj knjige, te temeljne zaključke na temelju sakupljene građe. Ta je građa inače ras-trkana u mnogobrojnim, često sasvim fragmentarnim djelima pisaca na grčkom i latinskom jeziku. Od pisaca na grčkom jeziku u izboru će slijediti ulomci iz Hekateja, Aristotela, Pseudo-Skilaka, Kalimaha, Apolonija Rodanina, Likofrona, Pseudo-Skimna, Artemidora Efežanina, Strabona, iz Apodorove biblioteke, te Apijana, Pauzanije, Ptolomeja i Kasija Diona. Od pisaca na latinskom jeziku uzeti su tekstovi iz Kvinta Enija, Hostija, Livija, Verija Flaka, Pompeja Troga, Pomponija Mele, Plinija Starijeg, Lukana, Marcijala, Tacite, Flora, Julija Opsekventa, Eutropija, Pavla Orozija, Kasiodora, a uvršteni su i relevantni dijelovi iz Peutingerove table, Antoninskog Opisa putova, te iz Opisa svijeta Anonimnog Ravenjanina. Sve u svemu, tu su djela koja su nastala u vremenskom rasponu većem od milenija: otprilike od 6. st. pr. n.e. do 6. st. n.e.

Iza Predgovora slijedi Bibliografija i literatura, zatim dio „Grčki pisci“, te onda dio „Latinski pisci“, jasno, opširniji od onog prethodnog. Kod svakog pisca prvo su dani osnovni podaci o njemu i o konkretnom djelu koje se uzima u izbor, zatim samo izabrano djelo, odnosno odlomak s napomenom odakle je preuzet. Slijedi prijevod izabranog teksta na hrvatski s komentarima o realijama, pojedinim pojmovima, događajima, zapravo svojevrsna filološka analiza koja nam pomaže da ispravno shvatimo te tekstove i da ih smjestimo u određeni povijesno-geografski kontekst, te na taj način barem djelomično neutraliziramo negativni efekt samih tekstova koji su fragmentarni i cjelokune spoznaje o tom antičkom vremenu koje je samo djelomično dostupno našoj znatiželji. Na kraju knjige nalazi se bilješka na talijanskom jeziku, te Kazalo navoda iz pisaca i Kazalo imena.

Ako želimo najsazhetije ocijeniti rad autora ove knjige, onda treba reći da se Mate Križman predstavio kao vrstan klasični filolog. Njegov izbor, koji nam je omogućio da u jednoj knjizi imamo inače raspršeno bogatstvo antičkih svjedočanstava literarne provenijencije o Istri, odlični prijevodi tih tekstova koji omogućuju njihovo razumijevanje kako stručnjacima koji sve manje znaju klasične jezike, tako i svakom zainteresiranom čitaocu, te napokon spomenuti iscrpni (filološki) komentari — sve je to obavljeno uzornom akribijom. Stoga je knjiga Mate Križmana doista svjetlo događaj naše klasične filologije. U njoj će, siguran sam, naći poticaja i povjesničar Histrije.

Kada, međutim, prelistamo „Antička svjedočanstva o Istri“, onda će nam, nažalost, biti jasna skromnost i ograničenost antičke literarne predaje o povijesti Istre. Križman, premda u optici historičara preoštroj kvalifikaciji, kaže kako se ta predaja „svodi, zapravo, na jednoga čovjeka i na jedno djelo, što znatno umanjuje njezinu pouzdanost“ (str. 12). Doista, premda je to filološki točno, historičaru ipak ne bi bilo svejedno da se kojim slučajem sačuvalo samo to jedno djelo. U ovakvoj situaciji sasvim dolazi do izražaja udio koji epigrafija mora dati u sagledavanju cjelokupnosti izvora za povijest Historije, a s njom i arheološki nalazi i nalazišta. Upravo je na tom arheološkom planu u posljednje vrijeme mnogo toga učinjeno. Arheološki će put biti često i jedini put kod nekih topografskih dilema koje nam nameću antički izvori. Ti nam naime u okviru svojih povijesnih kazivanja ili, još više, u svojim zemljopisnim ili putopisnim tekstovima, uz ostale pružaju i brojne toponomastičke podatke. Križman je pravilno ukazao na nužnost temeljite filološke analize teksta na

način kakav su kod nas svojim raspravama pokazali Mate Suić i Radoslav Katičić (str. 16) jer je to condicio sine qua non upotrebe odnosnog teksta u povijesnom ili arheološkom istraživanju. Nadam se da će se upravo Križman nakon ove antologije prihvatiti i tog preostalog zadatka.

U vezi s korištenom bibliografijom i literaturom iznio bih poneku primjedbu. Prihvaćam ogradu autora u pogledu manje sustavnog izbora radova povjesničara i arheologa jer je to „posljedica filološkog, što će reći jezičnoobavijesnog, pristupa antičkim tekstovima“ (str. 17). Unatoč tome, smatram da neka djela nisu nikako smjela biti mimoidena. Naime, ako se navodi Alföldyjeva knjiga „Bevölkerung und Gesellschaft der römischen Provinz Dalmatien“, onda nije smjela izostati najopsežnija i najvažnija monografija o antičkoj Dalmaciji koju je napisao J. J. Wilkes: „Dalmatia“, London 1969. Iz istog razloga nije smjela izostati ni knjiga M. Suića „Antički grad na istočnom Jadranu“, Zagreb 1976. Nadalje, ako se spominju „Illyrii proprie dicti“ Katičića i Fanule Papazoglu, trebalo je spomenuti i rad pod tim naslovom koji je napisao M. Suić (Godišnjak XIII, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 11, Sarajevo 1976, 179 sq.). Ako se spominje „Antička Pula“ Štefana Mlakara, onda valja spomenuti i knjigu Branka Marušića „Kasnoantička i bizantinska Pula“, Pula 1967. Međutim, nije jasno po kojem kriteriju — pored mnogih, kako je konstatirano: opravdano nespomenutih arheoloških radova — ulazi u spisak bibliografije i literature pod brojem 86 članak J. Mladina „Brončane posude i šljemovi iz Istre“?

Kao jedini likovni prilog u dijelu o grčkim piscima Križman je donio crtež — rekonstrukciju. A. Gnirsa — Istre u prikazu Klaudija Ptolomeja. Smatram interesantnim upozoriti čitaoce da se u novom broju „Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku“ (LXXIV, Split 1980.) nalazi rasprava M. Kozličića, u kojoj se, između ostalog, govori i o Istri na temelju Ptolomeja, te se iznose neke topografsko-kartografske korekture.

U čitavoj knjizi, logično, najopsežniji je izbor iz djela Tita Livija. Rođen nedaleko od Istre, ostavio nam je najdragocjeniji antički tekst o Istri. Križman je veoma zorno analizirao Livijev tekst o Histrima raščlanjujući povijesne događaje, a sam je tekst, odnosno prijevod, popratio vrlo temeljitim komentarima. Čitamo o raznim događajima vezanim uz istarski rat, o samom ratu i promjenljivoj ratnoj sreći, te na kraju o padu Nezakcija i porazu Histra, koji, međutim, i nakon pobjedničkog slavlja u Rimu, još ugrožavaju Akvileju.

U Napomeni uz tekst Pomponija Mele, Križman ističe da ga je uzeo iz izdanja M. Nisarda iz 1850. godine, te da „u zagrebačkim knjižnicama ne postoji, na žalost, novije i kritičko izdanje K. Fricke (Leipzig 1880, Teubner, ponovni otisak 1935). To bi izdanje bilo dobro došlo zbog mnoštva zemljopisnih imena koja Mela spominje i u ovom ulomku, a od kojih su neka inače nepoznata.“ (str. 214) Valja, međutim, napomenuti da postoji mnogo novije kritičko izdanje: Pomponii Melae De Chorographia libri tres, ed. G. Ranstrand, Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XXVIII, Göteborg 1971, s posebno izdanim kritičkim priložima: G. Ranstrand, Textkritische Beiträge zu Pomponius Mela, Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XXIX, Göteborg 1971. Navest ću onomastičke razlike između teksta preuzetog kod Križmana i Ranstrandova izdanja: Pyraei et Liburni, et Istria — Piraei et Liburni et Histri (ed. Ranstrand II 3, 56), Jadera — Iader (ed. Ranstrand II 3, 57), Danubius, qui iam dictus est Ister — Danuvius qui iam dictus est Hister (ed. Ranstrand II 3, 57), inter Pyraeos — inter Piraeos (l. c.), per Istros Ister — per Histros Hister (l. c.), Tergestum — Tergeste (l. c.), Istriae — Histriae (ed. Ranstrand II 4, 63), Ister — Hister (l. c.), Apsorus — Apsoros (ed. Ranstrand II 7, 114), Pitya — Titana (l. c.), Tragurium — Linguarum (l. c.), Sason — Asine (l. c.). Možda će ovo upozorenje biti od koristi za kakvu onomastičku, odnosno toponomastičku, ili topografsku diskusiju, pa sam ga u toj namjeri i iznio na ovom mjestu.

Treba, na kraju, naglasiti kako ova — više nego vrijedna — Križmanova knjiga može poslužiti kao primjer eventualnim sličnim pothvatima. U nedostatku dneva očekivanog korpusa povijesnih izvora za antiku naše zemlje — djelo poput Križmanova zaslužuje svaku pohvalu.